

Artikkelen er publisert under modellen grønn åpen tilgang (green open access). Det betyr at utgiver tillater forfatter å arkivere sin artikkel i åpne institusjonelle arkiv (egenarkivering) eller på eget eller arbeidsgivers nettsted, i den versjon og det format som ble godkjent av tidsskriftets redaksjon (akseptert versjon/tekstversjonen).

Sitering av artikkelen i APA (6th):

Dahl, J.Y. (2015). DNA-bevis i retten: De profesjonelle aktørene i rettsvesenets erfaringer og oppfatninger. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 128(3-4), 364-386.

Dette er siste tekstversjon av artikkelen, den kan inneholde ubetydelige forskjeller fra forlagets pdf-versjon.

DNA-bevis i retten – de profesjonelle aktørene i rettsvesenets erfaringer og oppfatninger

Av Johanne Yttri Dahl

Denne artikkelen bygger på en spørreundersøkelse besvart av rettsvesenets profesjonelle aktører; politi, påtalemyndighet, dommere/dommerfullmektiger og forsvars-/bistandsadvokater. Artikkelen belyser og analyserer disse aktørenes erfaringer og oppfatninger av ulike momenter knyttet til DNA-bevis i retten. Funnene viser at de fleste respondenter mener at behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig og flere respondenter er enige enn uenige i at mer bruk av sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne. En stor overvekt av respondentene opplever ikke at det forekommer noen CSI-effekt i norske rettssaler. Det er også jevnt over en tiltro til at DNA-bevis har betydning for utfallet i saker samt at det bidrar til flere domfellelser – også riktigere domfellelser ved at DNA bidrar til å øke rettssikkerheten. Politi og påtalemyndigheten er gjennomgående mer positive til DNA enn dommere og forsvarsadvokater, og dommere er gjennomgående mer positive enn forsvarsadvokater.

1 Introduksjon og bakgrunn

Denne artikkelen bygger på en spørreundersøkelse besvart av rettsvesenets profesjonelle aktører; politi, påtalemyndighet, dommere/dommerfullmektiger og forsvars-/bistandsadvokater.¹ I artikkelen vil følgende problemstilling bli besvart: *hvilke erfaringer og oppfatninger har rettens profesjonelle aktører med DNA-bevis i retten?* Artikkelen er dermed en analyse av et viktig felt innen det man kan kalle empirisk bevisteori, men kan også bidra med relevant kunnskap innen normativ bevisteori. Artikkelen belyser og analyserer de profesjonelle aktørenes² erfaringer og oppfatninger av ulike momenter knyttet til DNA-bevis i retten; bruk av sakkyndige, DNAs betydning for utfallet av saker og rettssikkerhet, DNA-bevisets effekt på domfellelser, vurderinger av DNA-bevis samt eventuelle CSI-effekter. Fenomenet CSI-effekter dreier seg om konsekvenser av at populære TV-serier fremstiller politietterforskning generelt, og kriminaltekniske undersøkelser spesielt, som enklere og mer effektive enn de er i virkeligheten.³ Noen forskere⁴ mener dette har bidratt til urealistiske forventninger til både etterforskning og beviskrav.

DNA-reformen trådte i kraft 1. september 2008, som en av de største kriminalpolitiske satsningene i Norge i senere tid. Med DNA-reformen ble lovgivning⁵ endret blant annet med en vesentlig økt adgang til å registrere DNA-profiler til bruk under etterforskning, samt en utvidet adgang til å registrere personer dømt for lovbrudd. Frem til reformen ble DNA-bevis hovedsakelig benyttet i alvorlige lovbrudd som drap, ran og voldtekt. Målsettingen med

¹ Datamaterialet er samlet inn som et ledd av prosjektet «Fra spor til dom – en evaluering av DNA-reformen». Prosjektet ble gjennomført i samarbeid med Professor Heidi Mork Lomell ved Universitetet i Oslo. En del av analysene har vi også gjennomført sammen. Prosjektet ble finansiert av Politidirektoratet og under arbeidet var begge tilsatt ved Politihøgskolens Forskningsavdeling.

² Se Machado og Prainsack (2012) for innsattes syn på DNA. Machado, H., & Prainsack, B., *Tracing technologies: prisoners' views in the era of CSI*. 2012. Farnham: Ashgate.

³ Cole, S. A.. A surfeit of science: The «CSI effect» and the media appropriation of the public understanding of science. *Public Understanding of Science*,. 2013.0963662513481294. doi: 10.1177/0963662513481294

⁴ Robbers, M. L. P., Blinded by Science: «The Social Construction of Reality in Forensic Television Shows and its Effect on Criminal Jury Trials», *Criminal Justice Policy Review*, 2008 19(1), s. 84–102.

⁵ Ved lov av 18. januar 2008 nr. 3 ble det vedtatt endringer i straffeprosesslovens § 157 og 160 a, samt gitt en ny bestemmelse i § 158.

reformen var å bidra til en vesentlig økning i oppklaringsprosenten ikke bare for alvorlig kriminalitet, men også det som gjerne omtales som «hverdagskriminalitet». Reformen skulle dermed bidra til å effektivisere politiets etterforskning og straffesaksprosessen.⁶

Et søk⁷ i Lovdata viser at det i perioden fra DNA-reformen trådte i kraft frem til i april 2015 har vært 441 straffesaker i lagmannsretten og 33 straffesaker i Høyesterett som nevner DNA. Et tilsvarende søk for Tingretten viser 226 straffesaker, men det er langt mer usikkerhet knyttet til dette antallet da dommer fra Tingretten ikke legges inn like systematisk i Lovdata. De skriftlige dommene inneholder i liten grad utdypende beskrivelser og drøftelser rundt DNA-beviset.

Ettersom DNA anses for å være et sikkert bevis som bidrar til å dømme skyldige og frifinne uskyldige er det forventet at DNA skal bidra til økt sikkerhet både på mikro- og makronivå; individets rettsvern og samfunnets rettsikkerhet.⁸ DNA-spor kan være uvurderlige som bevis i en straffesak.⁹ Til tross for en utbredt og etablert oppfatning av at DNA er et svært effektivt verktøy i kriminalitetsbekjempelsen og et sikkert bevis, finnes det lite empirisk forskning på feltet. I Norge er det utgitt noen juridisk orienterte publikasjoner. Aarli¹⁰ har skrevet om rettsikkerhetsutfordringer knyttet til bruk av DNA-bevis i strafferettspleien, mens Strandbakkens publikasjoner¹¹ omhandler lovverket knyttet til bruk og innhenting av DNA-bevis. I Norge er det også gjort samfunnsvitenskapelig forskning vedrørende bruk av DNA i strafferettspleien. Dahl¹² har skrevet om bruk av DNA-bevis i retten. Dahl¹³ diskuterer i tillegg fordeler og ulemper ved monopol på DNA-analyser og bruk av second opinion mens Dahl og Lomell¹⁴ analyserer hvordan statistikk er blitt benyttet i det offentlige ordskiftet for å legitimere DNA-reformen. Dahl og Sætnan¹⁵ drøfter drivkrefter bak og muligheter for å styre formålsutglidning¹⁶ knyttet til DNA-registrering.

Det er i Norge ikke tidligere gjort kvantitativ forskning på hvilke erfaringer og oppfatninger rettens profesjonelle aktører har med DNA-bevis i retten. Det er viktig å ha kunnskap om dette fordi det anses som et sterkt bevis som i økende grad benyttes i retten som konsekvens av DNA-reformen. Formålet med denne artikkelen er derfor å bidra med ny kunnskap på et felt av samfunnsmessig betydning.

⁶ Dahl, J. Y., & Lomell, H. M., Tallenes tale: bruk av statistikk i den kriminalpolitiske offentligheten. *Sosiologi i dag (trykt utg.)* 2009 s. 69–93.

⁷ Følgende søk er blitt gjort «dna*, -kidnapp*, -midna*, -ordna*». Dette for å inkludere DNA med alle mulige endinger, og samtidig ekskludere andre ord som inneholder DNA; -kidnapp*, -midna*, -ordna*.

⁸ Dahl, J. Y., Second opinion om DNA-bevis – økt rettsikkerhet eller usikkerhet? *Tidsskrift for Rettsvitenskap, 2009c* 122(02), s. 234–252.

⁹ Aarli, R., *DNA-bevis: rettsikkerhet ved bruk av DNA-sakkyndighet i kampen mot kriminalitet*. Oslo 2011.

¹⁰ Aarli, R., *Komparativ metode som verktøy i tverrfaglige kontekster: om slutninger fra DNA-spor i straffesaker*. København 2010 s. 533–551. Aarli, R., *The status and meaning of criminal precedures: an exploration of the reception of DNA evidence in the criminal process* Bergen 2013 s. 63–74. Bergen: University of Bergen, Research group for Criminal Law and Criminal Procedure. Aarli, R. (2011).

¹¹ Strandbakken, A., *Uskyldspresumsjonen: «In dubio pro reo»*. Bergen 2003. Strandbakken, A., «DNA-lovgivningen i støpeskjeen - eller: om å innføre svenske tilstander i Norge» Uppsala 2007a pp. S. [195]-209. Strandbakken, A., *Innhenting av DNA bevis - helliger målet ethvert middel?* København 2007b s. 337–354.

¹² Dahl, J. Y., Another side of the story : defence lawyers' views on DNA evidence. 2009a In K. F. Aas, Gundhus, Helene Oppen, Lomell, Heidi Mork (Ed.), *Insecurities. The surveillance of Everyday Life*. Abingdon: Routledge-Cavendish s. 219–237 Dahl, J. Y., DNA - det sikreste av det sikre eller...?: En sosiologisk studie av usikkerheter knyttet til bruk av DNA i strafferettspleien: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Oslo 2009b. Dahl, J. Y., «Second opinion om DNA-bevis – økt rettsikkerhet eller usikkerhet?» *Tidsskrift for Rettsvitenskap, 2009c* 122(02), s. 234-252.

¹³ Dahl 2009b, 2009c.

¹⁴ Dahl og Lomell 2009.

¹⁵ Dahl, J. Y., & Sætnan, A. R., «It all happened so slowly: on controlling function creep in forensic DNA databases». *International Journal of Law, Crime and Justice*, 2009 37(3), s. 83–103.

¹⁶ Formålsutglidning (function creep) dreier seg om endringer i, og særlig utvidelser av, bruk av en teknologi.

I neste del av denne teksten vil jeg gå dypere inn i noe tidligere forskning på DNA i retten og den såkalte CSI-effekten. Videre vil jeg gjøre nærmere rede for datamaterialet artikkelen bygger på. Deretter følger analysen, mens jeg avslutningsvis vil samle trådene og si noe om forskjellene som preger de ulike justisgruppene svar.

2 DNAs posisjon som bevis i retten

Lynch¹⁷ med flere skriver at DNA blir ansett som en «truth machine» og en «gold standard», altså som et sikkert og tungtveiende bevis. Aarli¹⁸ hevder at domstolene i Norge ikke har funnet DNA-bevisets «plass» i bevisbedømmelsen og rettsanvendelsen. Videre skriver hun at rettssikkerhetsutfordringene knyttet til bruk av DNA-bevis ikke primært ligger i mangel på empiriske kunnskaper om hvordan et konkret bevis kan integreres i bevismaterialet for øvrig. «Rettsikkerhetsutfordringene knytter seg derimot til behovet for en *bevisstgjøring* av de kognitive tilbøyeligheter til kort- og feilslutninger som vil knytte seg til slike bevis, og i behovet for *veiledning* i å skape en internt konsistent, plausibel og mest mulig fullstendig fortelling som kan rettferdiggjøre domfellelse».¹⁹

I strafferettspleien er bruken av DNA-teknologi først og fremst relevant for å belyse det som vanligvis betegnes som «sakens faktum». Spørsmål om «sakens faktum» tematiseres innenfor disipliner som i angloamerikansk terminologi sammenfattende kalles for «legal epistemology» eller «legal evidence», som drøfter normativt hvorledes ulike typer av «fakta» kan etableres og begrunnes som «evidence», dvs. som epistemisk belegg for rettslige, normativt-empiriske påstanders gyldighet eller sannhet. I kontrast til det normative perspektivet i «legal epistemology» er Dahls²⁰ vitenskaps- eller kunnskapssosiologiske studier av hvorledes en bestemt type forskningsbasert kunnskap etableres, legitimeres og håndteres av aktørene i det norske strafferettssystemet. Dahls studier er basert på kvalitative dybdeintervjuer blant annet med forsvarsadvokater. Intervjuene ble gjennomført i 2006 og 2007, altså før DNA-reformen trådte i kraft. Intervjuene underbygger internasjonal forskning som mener at DNA ofte oppfattes som det beste beviset i det kriminaltekniske hierarkiet.²¹ I intervjuene gir forsvarsadvokatene uttrykk for bekymring for at DNA tillegges for stor vekt i retten og som konsekvens av dette, at DNA tillegges for stor vekt i bevisvurderingen. De hevder at man blendes av teknologien, det ekspertene sier «tas for god fisk», samt at det stilles for lite spørsmål vedrørende DNA som bevis. Dette kan skyldes en overdreven teknologitillit, en overdreven tillit til eksperter samt manglende vitenskapelig kapital til å stille de riktige spørsmålene.²² Samtidig påpeker forsvarsadvokatene at det for sjeldent er ekspertvitner som redegjør for DNA-bevis i rettsaker. Denne artikkelen bygger videre på disse funnene og utvider perspektivet ved kvantitativt å belyse rettens profesjonelle aktørers syn på DNA i retten.

Fordi DNA anses som et så sikkert og tungtveiende bevis, har flere forskere studert det som gjerne omtales som «CSI-effekten»; konsekvenser av at populære TV-serier fremstiller politietterforskning generelt, og kriminaltekniske undersøkelser spesielt, som enklere og mer

¹⁷ Lynch, M., Cole, S. A., McNally, R., & Jordan, K. (2008). *Truth machine: the contentious history of DNA fingerprinting*. Chicago: University of Chicago Press.

¹⁸ Aarli 2011 s 11.

¹⁹ Aarli 2011 s 131.

²⁰ Dahl 2009b.

Dahl, J. Y., DNA the Nor-way. In R. Hindmarsh & B. Prainsack (Eds.), *Genetic suspects: global governance of forensic DNA profiling and databasing*. Cambridge 2010..

Dahl, J. Y., «Overdreven tro på og tillit til DNA i strafferettspleien», *Sosiologi i dag*, 2012 42(2), s. 29–47.

²¹ Cole, S. A., & Lynch, M., DNA profiling versus fingerprint evidence: more of the same? I R. Hindmarsh & B. Prainsack (Eds.), *Genetic suspects: global governance of forensic DNA profiling and databasing* 2010 s. 105–129.

²² Dahl 20012.

effektive enn de er i virkeligheten.²³ Noen forskere²⁴ mener dette har bidratt til urealistiske forventninger til både etterforskning og beviskrav. Andre har presisert at det har bidratt til en forventning om at «the result of the investigation is proven beyond question, by science rather than by law».²⁵ Enkelte amerikanske forskere mener derfor at TV-seriene har ført til at legdommere og juryer vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten DNA-bevis eller andre kriminaltekniske bevis.²⁶ Cole og Dioso-Villas²⁷ forskning kan imidlertid ikke bekrefte at en CSI-effekt eksisterer. De hevder at troen på et slikt fenomen er medieskapt.²⁸ I spørreundersøkelsen denne artikkelen bygger på var det inkludert spørsmål som kan bidra til å undersøke om rettens profesjonelle aktører opplever at det forekommer en CSI-effekt i Norge, nemlig spørsmål om fag- og meddommeres vurdering av DNA-bevis, samt domfellelser i straffesaker uten DNA-bevis.

3 Metode – Kvantitativ spørreundersøkelse

For å undersøke problemstillingen som ble skissert innledningsvis anvender jeg data fra en spørreundersøkelse som har kartlagt respondentenes erfaringer og synspunkter med hensyn til blant annet kunnskapsnivå, bruk av sakkyndighet og second opinion, samt DNAs betydning for domfellelser, DNA-analyser, dommeres beslutninger og domfellelser, effektivitet og rettssikkerhet.²⁹ Respondentene ble bedt om å besvare spørsmål med gitte svarkategorier samt å ta stilling til påstander.

Spørreundersøkelsen er sendt til alle ansatte i politiet, stats- og førsteadvokater samt dommere og dommerfullmektiger. Via Advokatforeningen ble undersøkelsen sendt ut til de medlemmene som sto oppført som forsvars- og bistandsadvokater. Tabellen under viser svarprosenten i de ulike stillingskategoriene.

Tabell 1 Svarprosent fordelt på stillingskategori

Stillingskategori	Antall ansatte ³⁰	Antall respondenter	Svarprosent
Politi- og lensmannsetaten, politi	8 972	2 926	33 %
Politi- og lensmannsetaten, jurist	808	201	25 %
Stats-/førstestatsadvokat	121	25	21 %
Dommer/dommerfullmektig	776	316	41 %
Forsvars-/bistandsadvokat	851	198	23 %
Totalt	11 528	3 666	32 %

²³ Cole, S. A., «A surfeit of science: The «CSI effect» and the media appropriation of the public understanding of science», *Public Understanding of Science*, 2013 0963662513481294. doi: 10.1177/0963662513481294

²⁴ Robbers, M. L. P., «Blinded by Science: The Social Construction of Reality in Forensic Television Shows and its Effect on Criminal Jury Trials», *Criminal Justice Policy Review*, 2008 19(1), s 84–102.

²⁵ Gerlach, N., *Becoming biosubjects: bodies, systems, technologies*. Toronto 2011.

²⁶ Kruse, C., «Producing Absolute Truth: CSI Science as Wishful Thinking», *American Anthropologist*, 2010 112(1), s. 79–91.

²⁷ Cole, S. A., & Dioso-Villa, R., «CSI and its Effects: Media, Juries, and the Burden of Proof», *New England Law Review*, 2007 41(3).

²⁸ Machado og Prainsack (2012) mener det eksisterer en utvidet form for CSI-effekt blant innsatte ved at de har større tiltro til DNA enn de har til andre former for bevis.

²⁹ En rekke andre spørsmål ble stilt i undersøkelsen, men det er valgt ut de relevante spørsmålene for denne artikkelen. Se Dahl og Lomell (2013) for mer informasjon.

³⁰ Oversikten over antall ansatte i politidistriktene og Kripos er fra 1. juni 2012. Oversikten er utarbeidet av Politidirektoratet.

Av 11 528³¹, var det 3 666 som svarte, noe som gir en svarprosent på 32 %. Vi ser at svarprosenten varierer mellom 41 % for dommere og dommerfullmektiger og 21 % for stats-/førstestatsadvokater. Det er så få respondenter i denne gruppen at resultatene benyttes med forsiktighet. For politiansatte med politifaglig bakgrunn var svarprosenten på 33 %.

Tallet for dommere, dommerfullmektiger samt forsvars- og bistandsadvokater er antallet som har mottatt e-posten med spørreundersøkelsen, ikke antall ansatte som arbeider i slike stillinger. Domstolsadministrasjonen distribuerte spørreundersøkelsen til dommere og dommerfullmektiger, mens Advokatforeningen distribuerte spørreundersøkelsen til medlemmer som arbeider som forsvars- og/eller bistandsadvokater. Ikke alle forsvars- og/eller bistandsadvokater er medlem av Advokatforeningen. Denne gruppen har derfor hatt et større frafall enn de andre gruppene i det undersøkelsen ble distribuert. Derimot ble spørreundersøkelsen sendt til samtlige ansatte i politiet. Det hadde vært ønskelig å kun sende undersøkelsen til utvalgte grupper i politiet, men dette lot seg ikke gjøre på grunn av vanskelig tilgang til relevante e-postlister. Dette er åpenbart en ulempe for svarprosenten, da mange i politiet som fikk undersøkelsen tilsendt ikke tilhørte vår målgruppe som er de politifaglig ansatte som er på åsteder. Det er grunn til å tro at denne delen av datamaterialet preges av en overvekt av de som har erfaring med sikring og bruk av DNA. Ses svarene i forhold til kjønn, alder og politidistrikt, er dette noenlunde representativt for politietaten (se Dahl og Lomell³² for utfyllende informasjon). Vi har ikke bakgrunnsinformasjon som kjønn og alder for alle dommere og dommerfullmektiger, bistands- og forsvarsadvokater og stats- og førstestatsadvokatene som har fått tilsendt undersøkelsen. Det har derfor ikke vært mulig å vurdere representativiteten på tilsvarende måte som for politiet.

Det elektroniske spørreskjemaet åpnet for at respondentene kunne komme med kommentarer på slutten av hver gruppe med spørsmål. Dette resulterte i flere hundre kommentarer. Disse kommentarene får frem nyanser og synspunkter som ikke uten videre fanges opp i faste svarkategorier. I så måte bidrar de til å gi et innblikk i refleksjonene som ligger bak tallene. Kommentarene brukes i artikkelen for å illustrere og utdype poeng fra spørreundersøkelsen.

4 Drøfting

Samtlige respondenter ble innledningsvis bedt om å besvare en rekke generelle holdningsspørsmål. Politijurister, stats-/førstestatsadvokater, dommere/dommerfullmektiger og forsvars- og bistandsadvokater ble i tillegg stilt spørsmål om de hadde vært involvert i straffesaker der DNA ble fremlagt som bevis. Det var 87 % som svarte ja på dette spørsmålet. De som svarte ja, ble deretter stilt en rekke spørsmål om deres erfaringer med DNA-reformen og bruk av DNA-bevis i retten. Politiet fikk de generelle holdningsspørsmålene og en rekke andre politirelevante spørsmål, men ikke spørsmålene som dreide seg om DNA-bevis i retten da de som yrkesgruppe i mindre grad er i retten og derfor har mindre forutsetning for å besvare dem. Dette vil også komme til syne i tabellene ved at politiet er inkludert i noen, men ikke alle.

Selv om undersøkelsens spørsmål ble forsøkt tilpasset og «sortert» i forhold til de ulike gruppene, er det flere som svarer «vet ikke» på en del av spørsmålene. Dette kan skyldes at spørsmålene opplevdes vanskelige å besvares. Det kan også skyldes at noen respondenter manglet relevant erfaring for å besvare noen spørsmål da ikke alle spørsmålene angår alle respondentene i undersøkelsen.

³¹ Undersøkelsen ble i tillegg sendt til 4 628 sivilt ansatte i politiet. Selv om de faller utenfor undersøkelsens målgruppe var det ikke mulig å sortere disse ut av e-postlistene. Fordi de er utenfor målgruppen er de utelukket fra denne analysen.

³²Dahl, J. Y., & Lomell, H. M., *Fra spor til dom: en evaluering av DNA-reformen 2013* (Vol. 2013:2). Oslo: Politihøgskolen.

4.1 Kunnskapsnivå og kompetansebehov for rettens aktører

Ifølge McCartney³³ kan manglende kunnskap føre til alvorlige konsekvenser: «[...] miscarriages of justice will flourish in a culture which fails to properly scrutinize and question 'scientific' evidence.» I Dahls³⁴ studier kom det frem at flere forsvarsadvokater var bekymret for at det ikke var tilstrekkelig kunnskap blant rettens aktører til å stille «de riktige spørsmålene» vedrørende DNA-bevis. De utrykte også bekymring for at dette kunne ha negativ innvirkning på hvordan DNA ble benyttet som bevis. I spørreundersøkelsen denne artikkelen bygger på ble alle respondentene spurt om hva slags opplæring de kunne tenke seg når det gjelder DNA. Kun 7 % svarte at de ikke hadde behov for opplæring. Dette viser at det er et opplæringsbehov blant rettens profesjonelle aktører når det gjelder DNA. En politijurist kommenterte at *For juristene er det ikke laget en utdanningspakke/kurs som for tjenestemennene. Hvorfor?* En forsvarsadvokat skrev *Har aldri fått noen informasjon.* 28 % oppga at de hadde behov for elementær innføring, mens 24 % ønsket seg et generelt oppfriskningskurs. En forsvarsadvokat foreslår at opplæringen gjøres felles for alle: *Kan knyttes til et felleskurs - gjerne regionalt for dommere, påtalejurister, etterforskere og advokater. Bidrar til bedre kunnskap, bedre opplysning av sakene og åpenhet mellom aktørene.* 16 % av respondentene (flestepart forsvars- og bistandsadvokater) ønsker seg opplæring i sporsikring på åsted, mens hele 38 % ønsker seg opplæring i bruk av DNA og andre biologiske spor i etterforskning. Dette har antakelig sammenheng med at mange opplever at rapportene og forklaringene i retten er tekniske og kompliserte.

Undersøkelsen viser at rettens profesjonelle aktører ønsker opplæring i hvordan biologiske spor sikres og brukes i etterforskning i tillegg til de juridiske aspektene. Hele 55 % ønsker opplæring i juridiske aspekter ved bruk av DNA (flestepart politijurister). Det er med andre ord også et stort behov for å utvikle kurs for jurister som omfatter de juridiske aspektene ved bruk av DNA. En politijurist utdyper *Jurister bør ha mer opplæring i bruk av DNA og de muligheter som foreligger, samt prosedyrer omkring DNA.* Aarli³⁵ skriver at en adekvat rettslig anvendelse av et DNA-resultat ikke er betinget av at rettens aktører har inngående kjennskap til alle detaljer ved DNA, men at en viss innsikt i det biologiske fundamentet, metodene og særlig tolkningsrommet ved en DNA-analyse kan gjøre rettens aktører bedre rustet til å foreta en forsvarlig vektning av et DNA-bevis. Dette fordi det øker bevisstheten om hvilke usikkerhetsmomenter som kan være relevante å ta i betraktning.

4.2 Bruk av sakkyndige vitner

Man er ikke bundet til det sakkyndige sier,³⁶ men ekspertene blir ofte premissleverandører på sitt felt. Sakkyndiges slutninger inngår som bevismomenter i rettens vurdering av om tiltalte skal dømmes i samsvar med tiltalen. Redmayne³⁷ hevder at ekspertbevis i rettssystemet benyttes for å styrke rettens avgjørelser. Ekspertbevis kan derfor ha avgjørende betydning for utfallet i en straffesak. Sakkyndige bistår rettssystemet med spesialkunnskap og kan bidra med tilførsel av spesialkunnskap for å forstå og anvende beviset adekvat i saken.³⁸ Det er Folkehelseinstituttet (FHI, tidligere RMI) som analyserer de biologiske sporene politiet sender til analyse. Det er også ansatte hos FHI som er sakkyndige vitner i retten på DNA-bevis. Respondentene ble derfor bedt om å kommentere utsagn om erfaringer med sakkyndige vitner fra FHI, samt om bruk av ytterligere eksperter på DNA-bevis (såkalt «second opinion»). De

³³ McCartney, C., *Forensic identification and criminal justice: forensic science, justice, and risk*. Cullompton: Willan. s. Xx.

³⁴ Dahl 2009a, 2012.

³⁵ Aarli 2011.

³⁶ Diesen, C., & Björkman, J., «DNA-bevis är inte alltid starka», *Juridisk tidskrift*, 2003 4(4), s. 890–904.

³⁷ Redmayne, M., *Expert evidence and criminal justice*. Oxford 2001.

³⁸ Aarli 2011.

færreste hadde noe særlig erfaring med sakkyndige vitner fra FHI, nærmere 3 av 4 svarte at sakkyndige fra FHI hadde vitnet i færre enn 25 % av sakene de hadde vært involvert i der DNA hadde vært et bevis. Med tanke på hvor stor vekt det kan legges på DNA-bevis samt sakkyndiges viktige rolle i retten, har respondentene opplevd overraskende få saker hvor det har vært sakkyndige. Noen respondenter hadde opplevd at kriminalteknikere hadde forklart seg i retten om DNA-rapportene enn sakkyndige fra FHI. En av dommerne mente at *Det er tilstrekkelig med skriftlig uttalelser fra sakkyndige*. Langt fra alle er enige i dette.

Antakelig henger den lave deltakelsen av sakkyndige vitner i retten sammen med at DNA-bevis sjelden bestrides, verken av aktor eller forsvarer. Dette understøttes av funn i Dahls studier³⁹ hvor både sakkyndige og forsvarsadvokater hevder det sjeldent stilles spørsmål om DNA-bevis. Forsvarsadvokatene hevdet da at dette skyldtes at DNA-bevis har en «aura av ufeilbarlighet rundt seg». Respondentene i spørreundersøkelsen ble spurt om de mente at sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne.

Tabell 2 «Mer bruk av sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	12 %	38 %	27 %	12 %	4 %	8 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	9 %	27 %	36 %	18 %	5 %	5 %
Dommer (n=257)	6 %	42 %	34 %	9 %	2 %	7 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	6 %	35 %	30 %	14 %	8 %	8 %
Totalt (n=609)	8 %	39 %	31 %	11 %	4 %	7 %

Opp mot halvparten av respondentene er helt eller ganske enig i at mer bruk av sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne. Nærmere en tredjedel er verken enig eller uenig. Relativt få er uenige i påstanden, men mange har synspunkter på hvordan sakkyndige bør utforme sin forklaring. En dommer skriver *jeg synes kanskje for egen del at det noen ganger blir vel omfattende redegjort for hva DNA generelt er, men forstår samtidig behovet for dette i forhold til lekdommere som deltar for første gang*. En forsvarsadvokat skriver at *Sakkyndige bør øve seg på å forklare enkelt og kortfattet*, mens en annen mener at *Sakkyndige fra FHI er gjennomgående dårlige vitner i retten med dårlig pedagogisk evne til å formidle vanskelig stoff*. En forsvarsadvokat ser mer bruk av sakkyndige i retten i sammenheng med mulighet for økt rettssikkerhet i mindre alvorlige straffesaker *Bare i større saker at det blir innkalt ekspertvitner. Hvor er da rettsikkerheten i mindre alvorlige saker?*

En annen mulighet er at aktørene innkaller ekspertvitner som kan utfordre sakkyndig-rapporten, det som gjerne omtales som bruk av «second opinion». Hvis DNA-beviset, og de sakkyndiges beskrivelse av analyse og funn, i for liten grad utfordres i retten, kan man risikere at beviset tillegges større vekt enn det er grunnlag for. I verste fall kan de føre til uriktige domfellelser. Dette ble ofte påpekt av informantene i Dahls⁴⁰ studie og de ga derfor uttrykk for et større behov for second opinion enn det som ble brukt da. Respondentene ble derfor bedt om å vurdere hvorvidt mer bruk av «second opinion» i retten vil føre til flere frifinnelser:

Tabell 3 «Mer bruk av «second opinion» i retten vil føre til flere frifinnelser»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
------	-----------	-------------	-------------------------	--------------	------------	----------

³⁹ Dahl 2009a, 2012.

⁴⁰ Dahl 2009b.

			uenig			
Politijurist (n=183)	1 %	10 %	44 %	13 %	6 %	26 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	9 %	9 %	46 %	9 %	0 %	27 %
Dommer (n=257)	1 %	8 %	57 %	11 %	2 %	21 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	3 %	24 %	45 %	6 %	4 %	18 %
Totalt (n=609)	2 %	13 %	50 %	10 %	4 %	22 %

Her ser vi at halvparten verken er enig eller uenig i påstanden, og 22 % vet ikke. Med andre ord er det kun 1 av 4 som har sagt seg enten enig eller uenig i denne påstanden av respondentene. Det har vært svært uvanlig å ha second opinion på DNA i Norge. Med tanke på hvor få av respondentene som har noe særlig erfaring med sakkyndige vitner på DNA er det grunn til å tro at enda færre har erfaring med second opinion på DNA. Det er rimelig å tro at dette har bidratt til den høye «vet ikke» og «verken enig eller uenig»-andelen. En annen mulig forklaring kan ligge i at påstanden er vanskelig å ta stilling til på generelt grunnlag, uten å vite hva slags «second opinion» det er snakk om. En politijurist skriver følgende: *Hva som vil skje ved «second opinion» avhenger helt av om de sakkyndige er uavhengige og pålitelige. Det er ikke grunn til å tro at uavhengige sakkyndige vil føre til flere frifinnelser.* En statsadvokat påpeker at «second opinion» vil kunne gi bedre grunnlag for beslutning, men samtidig åpne for forvirring ved at bevisvurdering reduseres til krig mellom eksperter. En nøytral rettsoppnevnt sakkyndig vil være det beste.

Vi ser likevel at politijuristene og dommerne er mer uenig enn enig i påstanden, mens statsadvokatene⁴¹ og forsvars- og bistandsadvokatene er mer enig enn uenig. Profesjonsinteressen kan ha bidratt til å påvirke svarene. Muligens er det forsvarsadvokatene som har størst nytte av second opinion. En forsvarsadvokat skriver: *Opplever at sakkyndige sier mer i retten enn rapporten sier og utover det den rettsmedisinske kommisjon har godkjent. Da er «second opinion» viktig.* I Dahl og Lomells⁴² studie av DNAs bidrag i politiets etterforskning av vinningssaker kommer det frem at DNA oftere bidrar til å styrke enn å svekke mistanke mot en allerede kjent mistenkt i saken, eller ved å identifisere en ukjent gjerningsperson ved en såkalt «cold hit». Sakene der DNA bidrar med å styrke mistanke mot kjent gjerningsperson eller identifisere ukjent gjerningsperson har også langt høyere oppklaringsprosent enn andre saker.⁴³ Det er grunn til å tro at dette også blir benyttet som bevis i retten og øker sannsynlighet for fellende dom i retten. Det kan derfor være at forsvarsadvokatene i utgangspunktet ser seg mer tjent med «second opinion» enn påtalemyndigheten fordi det kan bidra til å svekke bevis mot mistenkte.

4.3 Rettssikkerhet

Rettssikkerhet dreier seg blant annet om de garantier en borger har for en lovregulert og rettferdig prosess i tilfellet det rettes anklager mot ham/henne for et lovbrudd. Dette inkluderer både etterforskning og rettergang. Ifølge Eskeland⁴⁴ er et viktig hensyn at ingen uskyldige skal dømmes til straff. DNA kan anses som en garantist for rettssikkerhet, ved at DNA-bevis kan bidra til å bevise både skyld og uskyld; at personer som feilaktig er mistenkt for å ha begått en straffbar handling kan «sjekkes ut» av saken ved at DNA-bevis svekker mistanken. Samtidig kan DNA ses på som en trussel mot rettssikkerheten, ved at troen på DNA-bevisets ufeilbarlighet fører til at uskyldige dømmes. Vi spurte alle respondenter hvordan de stilte seg til påstanden om at DNA fører til styrket rettssikkerhet.

⁴¹ Det er her viktig å ha i mente det lave antallet respondenter i denne gruppen.

⁴² Dahl og Lomell 2013.

⁴³ Det er viktig å understreke at denne type saker er få sammenlignet med antall anmeldelser totalt, så derfor bidrar ikke den høye oppklaringsprosenten i disse sakene til å påvirke den generelle oppklaringsprosenten i disse vinningssakene.

⁴⁴ Eskeland, S., *Strafferett* (2. utg. ed.). Oslo 2006.

Tabell 4 «DNA fører til styrket rettssikkerhet»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2690)	50 %	39 %	10 %	1 %	0 %	1 %
Politijurist (N=189)	50 %	33 %	14 %	2 %	0 %	1 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=23)	65 %	30 %	4 %	0 %	0 %	0 %
Dommer (n=268)	38 %	43 %	15 %	1 %	0 %	3 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=157)	26 %	50 %	13 %	6 %	2 %	3 %

Enigheten i denne påstanden er overveldende. Nesten ingen er ganske eller helt uenige. Forsvars- og bistandsadvokatene er de som i noen grad er skeptiske til påstanden, men også i denne gruppen er mer enn 3 av 4 helt eller ganske enige i påstanden. Det er videre svært få som ikke tar stilling til påstanden. Det er med andre ord en klar oppfatning av at DNA styrker rettssikkerheten. Dette kan skyldes at DNA med sin mulighet til å avdekke uriktige domfellelser verden over har bidratt til å sette justismord og rettssikkerhet på dagsordenen.⁴⁵ Kanskje kan DNAs bidrag til å avdekke mange justismord være med å forklare den store troen på at DNA styrker rettssikkerheten. Bare i USA har DNA bidratt til å oppklare 325 justisfeil, flere av dem dødsdommer, gjennom the Innocence Project⁴⁶. Også innsatte anser DNA som å styrke rettssikkerheten og til å bidra positivt til oppklaring av justismord. De innsatte mente DNA styrker rettssikkerheten fordi det kunne hjelpe dem å bevise deres uskyld, samt at det krevde at politiet gjennomførte en skikkelig etterforskning istedenfor å gå etter de politiet anså som mistenkte fordi det passet mistenktes modus operandi.⁴⁷

En annen grunn til den unisone enigheten om at DNA bidrar til å styrke rettssikkerheten kan være at DNA er ytterligere et bevis i den kriminaltekniske verktøykassen. Desto flere bevis det er i en sak som peker i samme retning, desto enklere vil det være å gjennomføre en etterforskning og komme til riktig domfellelse.

I Dahls studier⁴⁸ er informantene svært nøye med å påpeke usikkerhetsmomentene knyttet til DNA, og at for at DNA skal være et sikkert bevis må det benyttes riktig. Dette er også synlig i denne spørreundersøkelsen, for selv om det er stor enighet om at DNA bidrar til å styrke rettssikkerheten, er det i de åpne kommentarene svært mange som påpeker at dette avhenger av bruken. En politijurist presiserer: *Mer kunnskap om DNA som bevis styrker rettssikkerheten bare der vi klarer å forstå og formidle kunnskapen på en riktig måte i retten! Ellers kanskje mer egnet til å forvirre.* Samtidig kommer en del respondenter med klare advarsler om å tro blindt på DNA-beviset. En forsvarsadvokat skriver: *Det er en fare for at bruk av DNA vil føre til en likegyldig holdning til andre bevis. Det er lett å sette ut spor av andres DNA for å unngå skyld selv.* Politiet selv sier de i etterkant av DNA-reformen har mer fokus på sikring av biologiske spor enn andre typer bevis når de er på åsteder (Dahl kommende). En dommer påpeker at *Det er viktig at man får opplyst mulighetene for at tiltaltes DNA kan ha kommet der utenom den straffbare handlingen.* Disse kommentarene vitner om at troen på DNA-bevisets fortreffelighet både for å øke antallet domfellelser og

⁴⁵ Brandtzæg, P., & Eskeland, S. (Eds.), *Hvorfor trenger vi et paradigmeskifte ved rettsmedisinsk sakkyndighet*. Oslo 2007.

⁴⁶ McCartney, C. (2004). Forensic DNA Sampling and the England and Wales National DNA Database: A Sceptical Approach. *The Official Journal of The ASC Division of Critical Criminology*, 12(2), s. 157-178. <http://www.innocenceproject.org/>

⁴⁷ Machad og Prainsack 2012.

⁴⁸ Dahl, 2009b, 2010 og 2012.

styrke rettssikkerheten, ikke er betingelsesløs. Det ligger en potensiell fare for at man blir for ukritisk i møte med DNA-bevis i retten.

4.4 DNA-bevisets betydning for utfallet av saker

Fordi DNA anses som et sikkert bevis, er det viktig med en vurdering av DNA-bevisets betydning for skyldspørsmålet. Respondentene ble derfor spurt om å anslå hvor ofte de hadde opplevd at DNA-beviset hadde vært *viktig* eller *avgjørende* for skyldspørsmålet. Dette kan være et utfordrende spørsmål å besvare fordi det forutsetter at respondentene tenker langt tilbake i tid på tidligere saker.

Tabell 5 «DNA-bevisets betydning for skyldspørsmålet»

I straffesakene du har vært involvert i, og der DNA har vært et bevis, hvor ofte vil du anslå at:	≤ 25 % av sakene	25 - 50 % av sakene	50 - 75 % av sakene	≥ 75 % av sakene	Vet ikke
- DNA har vært viktig for skyldspørsmålet?	22 %	17 %	23 %	30 %	8 %
- DNA har vært et fellebevis?	34 %	15 %	18 %	21 %	12 %

Samlet sett ser vi en relativt jevn fordeling i alle kategoriene, med en tendens til å beskrive DNA som *viktig* for skyldspørsmålet i flere av sakene, mens DNA som *fellebevis* forekommer i noe færre av sakene. Samtidig er det viktig å presisere at i over halvparten av sakene opplever respondentene at DNA har vært viktig for skyldspørsmålet og nesten 40 % av respondentene svarer at DNA har vært et fellebevis i over halvparten av sakene. Selv om Aarli⁴⁹ skriver at DNA-beviset ikke helt har funnet sin «plass» viser respondentenes svar at DNA har blitt et viktig bevis i retten. Det er grunn til å tro at det i disse sakene ville vært vanskeligere å oppnå en domfellelse om det ikke hadde vært for DNA. En politijurist kommenterer at *DNA er sjelden beviset alene - dvs. det fellebeviset - men sett i sammenheng med andre indisier vil det ofte være det som avgjør.*

En dypere analyse av tabellen over (ikke gjengitt her) viser at dommere og forsvars- og bistandsadvokater anslår noe oftere enn politijuristene at de har vært involvert i straffesaker der DNA har vært *viktig* for skyldspørsmålet. Forsvars- og bistandsadvokater har størst tendens til å vurdere DNA-beviset som *fellebevis* i flere av sakene, mens politijuristene på sin side har størst tendens til å vurdere DNA-beviset som *fellebevis* i færrest av sakene. En politijurist kommenterer at *hun/han ikke har hatt saker hvor DNA alene har vært avgjørende. Andre fysiske bevis har kommet i tillegg. Synes det legges altfor stor vekt på DNA opp mot gammeldags kriminalteknikk.*

Det er også viktig å merke seg at DNA-beviset kan ha spilt en viktig og kanskje avgjørende rolle *før* rettssaken, som en av politijuristene påpeker: *I mange av sakene er det ikke et avgjørende bevis i retten fordi DNA-treffet gjorde at siktede tilsto under etterforskningen.*

I Dahl og Lomells⁵⁰ studie av DNA i vinningsaker er det også en rekke eksempler på at DNA-treff bidrar til at siktede tilstår under etterforskning.

4.5 DNA-bevisets effekt på antall domfellelser

Som vist innledningsvis er det i Lovdata per april 2015 registrert 700 dommer hvor DNA nevnes. Med den økte satsningen på DNA i etterforskning som DNA-reformen bidro til er det

⁴⁹ Aarli 2011.

⁵⁰ Dahl og Lomell 2013.

også grunn til å forvente at antall saker i retten hvor DNA er et bevis, vil øke. I spørreundersøkelsen ble respondentene derfor forelagt en rekke påstander om hvilken effekt DNA-bevis har i rettsaker. Det er ikke tvil om at respondentene mener DNA-bevis bidrar positivt for domfellelser.

Tabell 6 «Bruk av DNA-bevis i retten fører til flere domfellelser»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2767)	58 %	27 %	7 %	0 %	0 %	8 %
Politijurist (n=192)	62 %	28 %	7 %	0 %	0 %	4 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=24)	71 %	29 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Dommer (n=272)	47 %	35 %	9 %	0 %	0 %	9 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	37 %	38 %	12 %	1 %	1 %	11 %

Ytterst få respondenter er uenige i denne påstanden. Et stort flertall er helt eller ganske enig i påstanden om at bruk av DNA-bevis i retten fører til flere domfellelser. Dommere og forsvars-/bistandsadvokater er i mindre grad «helt enig» i påstanden, litt mer forbeholdende, og her finner vi også den største andelen som verken er enig eller uenig i påstanden. Men det er ingen tvil hos noen av respondentgruppene om at DNA-bevis fører til flere domfellelser.

DNA-reformen hadde som hovedfokus at den skulle bidra til økt oppklaring av «hverdagskriminalitet» som eksempelvis innbrudd. Respondentene ble derfor bedt om å ta stilling til om DNA-bevis også fører til at flere dømmes for innbrudd.

Tabell 7 «Bruk av DNA-bevis i retten fører til at flere dømmes for innbrudd»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2765)	47 %	30 %	12 %	1 %	0 %	9 %
Politijurist (n=191)	53 %	29 %	8 %	3 %	0 %	6 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=25)	52 %	24 %	12 %	0 %	0 %	12 %
Dommer (n=272)	27 %	29 %	23 %	3 %	2 %	17 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	18 %	30 %	23 %	8 %	4 %	18 %

Også her er et stort flertall enig i påstanden. Sammenlignet med den foregående tabellen, ser vi at andelen «vet ikke» går opp, også andelen som verken er enig eller uenig. Andelen som er ganske eller helt uenig øker også. Men fortsatt er det et stort flertall som er enig i påstanden og mener DNA-bevis fører til at flere dømmes for innbrudd. I begge tabellene er det noen interessante forskjeller mellom yrkesgruppene. Påtalemyndigheten som gruppe er mest positive, mens dommerne og forsvars-/bistandsadvokater er gjennomgående mer skeptiske, og forsvars-/bistandsadvokater enda mer skeptiske enn dommerne. Dommerne og forsvars-/bistandsadvokater er de som er mest skeptiske med rundt 50 % enighet.

Det er også interessant at en så stor andel mener at DNA i retten fører til at flere dømmes for innbrudd. Dette kan sikkert stemme, men gjelder antageligvis i svært få saker. Dahl og Lomells⁵¹ studie av DNA-bevis' effekt på oppklaring av vinningslovbrudd viser nemlig at DNA bidrar til å øke oppklaringsprosenten betraktelig når man får en profil, men at det brukes sjeldent. Av 1 220 undersøkte vinnings saker er det kun litt over 1 % av sakene som resulterte i en DNA-profil. Av disse ble kun nærmere halvparten oppklart. Studien viser for

⁵¹ Dahl og Lomell 2013.

øvrigt også at DNA oftere blir brukt i voldtekstaker, men der bidrar ikke DNA til like stor økning på oppklaringsprosenten.

4.6 CSI-effekt

Den neste delen har fokus på hvilke synspunkter rettens profesjonelle aktører har på den behandling DNA-beviset får i retten, om det gjennomgås grundig og hvordan de opplever at dommerne vurderer DNA-bevis. Først ba vi derfor respondentene vurdere påstanden «Behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig».

Tabell 8 «Behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	18 %	47 %	21 %	4 %	1 %	9 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	23 %	68 %	5 %	5 %	0 %	0 %
Dommer (n=257)	21 %	43 %	20 %	6 %	0 %	9 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	11 %	41 %	22 %	13 %	3 %	10 %
Totalt (n=609)	18 %	45 %	21 %	7 %	1 %	9 %

Av de som har en oppfatning om denne påstanden er et klart flertall, 63 %, helt eller ganske enig i påstanden. En av dommerne kommenterer at *I likhet med alle andre bevis må også DNA-beviset vurderes grundig, blant annet i relasjon til hvor DNA er avsatt og hvordan det er kommet dit.* Det er kun 8 % som er tvilende til hvor grundig DNA-beviset gjennomgås. Den store enigheten i at DNA gjennomgås grundig kan synes motstridene i forhold til de tidligere presenterte funnene i denne artikkelen om at sakkyndige sjelden presenterer funnene i retten. Det er også interessant at selv om tallene viser enighet i påstanden viser en rekke av kommentarene skepsis. Eksempelvis skriver en politijurist: *Har aldri opplevd at det har blitt stilt spørsmål ved DNA-bevis. Det går gjennom retten så godt som alltid.* Disse funnene står i motsetning til funn jeg gjorde i forbindelse med mitt doktorgradsarbeid hvor flere forsvarsadvokater uttrykte bekymring for at DNA ikke ble behandlet tilstrekkelig grundig i retten,⁵² og dermed tillegges en for stor vekt. Det er nå syv år siden disse intervjuene ble gjennomført og fem år siden DNA-reformen trådte i kraft. Svarene fra de utfyllende kommentarene i spørreundersøkelsen støtter funnene fra tidligere studier. Dette kan henge sammen med metodisk tilnærming. Dybdeintervju og åpne svaralternativer åpner for mer refleksjon, nyanser og dypere vurderinger enn det å besvare en spørreundersøkelse.

Det er også verdt å merke seg at forsvars- og bistandsadvokatene er den gruppen som i noen grad er uenig i påstanden. Forsvarsadvokater ble også intervjuet i Dahls tidligere studier⁵³ slik at ulikhetene i funnene kanskje delvis kan forklares ut fra yrkestilhørighet. En forsvarsadvokat skriver at det er gjennomgående *manglende reell forståelse for at DNA-bevis kun er bevis for at DNA befinner seg på et bestemt sted - ikke for at en konkret handling er utført av den person DNA tilhører. Bevisverdien av DNA-funn overvurderes regelmessig. Hoved-unntaket er politiets teknikere, som gjennomgående har god forståelse for dette - dersom påtale velger stevne dem.*

Et tredje moment som kan være relevant for å forklare forskjellene i funn er tidsaspektet. Det har gått syv år mellom innsamlingen av datamaterialet til de respektive undersøkelsene. Det er derfor mulig at DNA i dag gjennomgås grundigere enn for syv år siden. Det kan også være at det oppleves som om DNA gjennomgås grundigere fordi den

⁵² Dahl 2009b og 2012.

⁵³ Dahl 2009a og 2012.

enkelte har større forståelse for beviset da det ikke lenger er så nytt. DNA har blitt mer brukt, mer synlig og allment kjent – dermed har også flere mer kjennskap til det.

For å belyse en eventuell CSI-effekt spurte vi respondentene om det er slik at meddommere vegrer seg for å domfelle i saker uten DNA-bevis, og her er svarfordelingen:

Tabell 9 «Meddommere vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten DNA-bevis»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	1 %	6 %	25 %	29 %	21 %	19 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	0 %	14 %	27 %	41 %	5 %	14 %
Dommer (n=257)	0 %	4 %	24 %	35 %	27 %	9 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=148)	1 %	9 %	26 %	24 %	18 %	22 %
Totalt (n=610)	1 %	6 %	25 %	31 %	23 %	15 %

Denne tabellen gir i liten grad støtte til påstanden om en «CSI-effekt» i Norge. Selv hos forsvars- og bistandsadvokatene, som er den gruppen som foruten stats- og førstestatsadvokatene er mest enig i påstanden, er det kun 10 prosent som er helt eller delvis enig.

Tabell 10 «Meddommere vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten kriminaltekniske bevis»

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=182)	2 %	13 %	24 %	28 %	15 %	18 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	0 %	32 %	18 %	32 %	5 %	14 %
Dommer (n=257)	0 %	13 %	28 %	34 %	18 %	7 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	1 %	20 %	19 %	26 %	16 %	18 %
Totalt (n=609)	1 %	15 %	24 %	30 %	16 %	13 %

Legg også merke til at både her og i forrige påstand er det mange som ikke har en klar oppfatning av dette spørsmålet. Dette kan skyldes at man faktisk ikke vet hvordan meddommerne resonnerer. Flere er enige i dette enn i forrige påstand, som var avgrenset til DNA. Men også her er flest uenige i påstanden. Som til forrige påstand er også her stats-/førstestatsadvokatene mest kritiske. Som Cole og Dioso-Villas studie, kan heller ikke denne studien bekrefte at det forekommer en CSI-effekt. Det siste spørsmålet indikerer likevel at rettens profesjonelle aktører opplever at meddommerne har stor tillit til kriminaltekniske bevis, og at de har en spesiell posisjon også i norsk rett. En politijurist skriver at *Tror TV-serier á la CSI har hatt vel så mye å si med hensyn til dommernes bevissthet omkring kriminalteknikk. Særlig gjelder dette, dessverre, meddommere, som tror kriminalteknikere kan trylle.*

5 Konklusjon

Denne artikkelen bygger på en spørreundersøkelse besvart av rettens profesjonelle aktører; politi, påtalemyndighet, dommere/dommerfullmektiger og forsvars-/bistandsadvokater. Funnene viser at respondentene nesten unisont gir uttrykk for at DNA bidrar til å øke rettssikkerheten. De fleste respondenter mener at behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig og flere respondenter er mer enige enn uenige i at økt bruk av sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne. En stor overvekt av respondentene oppfatter ikke at det forekommer noen CSI-effekt i norske rettsaler. Det er også jevnt over en tiltro til at

DNA-bevis har betydning for utfallet av saker og at det bidrar til flere domfellelser også i innbruddssaker.

I artikkelen kommer det til syne at respondentenes svar også preges av noen gjennomgående ulikheter mellom justisgruppene. Politi og påtalemyndigheten er gjennomgående mer positive til DNA enn dommere og forsvarsadvokater, og dommere er gjennomgående mer positive enn forsvarsadvokater.

At politi og påtalemyndighet skiller seg fra dommere og forsvarsadvokater ved at de ofte synes mer positive og har større tillit til DNA kan ha flere forklaringer. DNA-reformen ble iverksatt av Justisdepartementet, og som følge av det har Politidirektoratet gjennomført et stort DNA-prosjekt. DNA-prosjektet har bidratt til opplæring og økt fokus på DNA i politiet. Med dette som bakgrunn og sett i sammenheng med det lave antallet saker hvor DNA faktisk benyttes, kan man stille spørsmål ved om deres holdninger ikke bare preges av egne erfaringer, men også av hva de blir sosialisert til å tro. Samtidig kan deres syn også preges av at det er påtalemyndigheten som står for bestillingen av analysene og benytter det i etterforskning. Politi og påtalemyndighet ser derfor flere saker enn dommere og påtalemyndighet hvor DNA er et sentralt bevis i etterforskning, men hvor DNA ikke blir et viktig bevis i retten, eller at saken ikke kommer til retten fordi den henlegges.

Også dommerne er gjennomgående positive til de ulike momentene ved DNA-bevis i retten som artikkelen belyser. De er likevel mer skeptiske enn politi og påtalemyndighet og deres meninger ligger dermed noe nærmere forsvarsadvokatenes. Mens politi og påtalemyndighet ser saker hvor DNA benyttes som bevis, men hvor det ikke benyttes i retten, ser dommerne hovedsakelig de sakene hvor DNA-beviset fortsatt holder. Dommerne kan kanskje hevdes å være den justisgruppen med tilsynelatende minst yrkesinteresse knyttet til hvordan DNA fremstilles.

Selv om forsvarsadvokatene generelt ofte er positive til de ulike momentene ved DNA-bevis i retten som denne artikkelen belyser, befinner de seg på den andre ytterligheten av politi og påtalemyndighet. De er gjennomgående de mest skeptiske og negative til DNA. Dette kan blant annet skyldes at forsvarsadvokater er den yrkesgruppen som er mest tjent med at DNA-beviset ikke står så sterkt i retten.